

Streszczenie rozprawy doktorskiej

Ruch reformatorski w systemie posttotalitarnym na przykładzie próby założenia związków zawodowych w Milicji Obywatelskiej

w 1981 roku w Krakowie – studium przypadku

Promotor: dr hab. Filip Musiał, prof. AIK

Promotor pomocniczy: dr Konrad Oświecimski

W rozprawie doktorskiej, autor poddał analizie zjawisko wpływu przemian społecznych, zachodzących w społeczeństwie czasu przeobrażeń systemowych oraz ich możliwości oddziaływania na określone grupy zawodowe. Przedmiotowy proces miał miejsce w szczególnych warunkach ustrojowych, w czasie, gdy w PRL trwał reżim posttotalitarny. Okres przełomu lat 1980 - 1981 i fala społecznego poparcia dla idei ruchu związkowego, w czasie tzw. Karnawału Solidarności, odbił się szerokim echem w aparacie represji, konkretnie w formacji milicyjnej. Próbę powołania niezależnych związków zawodowych podejmowali funkcjonariusze resortu spraw wewnętrznych, reprezentanci służby, stojącej według oficjalnej retoryki na straży ładu, porządku i systemu politycznego PRL. Różne były motywy tej inicjatywy. Najczęściej celem nadrzędnym była chęć stworzenia organizacji broniącej interesów milicjantów, pozbawionych ich zdaniem, stanowczej opieki ze strony kierownictwa resortu. Wyjątek stanowi tutaj przykład krakowskiego środowiska milicyjnego. W przedstawianych postulatach wyraźnie wybrzmiewa idea ruchu związkowego, akcentująca szerokie swobody obywatelskie. Opisane powyżej zjawisko, w pełni wpisuje się w diagnozę procesów, jakie zachodziły w Polsce od sierpnia 1980 roku. Kształtuje się w tym okresie zjawisko ruchu społecznego, rozumianego jako działanie, zmierzające do ustanowienia nowego porządku życia społecznego. Cechuje go mechanizm, którego rolą jest przeprowadzenie zmiany lub jej przeciwstawienie w otoczeniu, w którym funkcjonuje. Choć tak definiowane zjawisko pierwotnie odnosi się do masowego ruchu związkowego, reprezentowanego przez NSZZ Solidarność, to trudno tych mechanizmów nie odnieść do zjawisk, obecnych w krystalizowaniu się ruchu reformatorskiego w Milicji Obywatelskiej.

Schemat, w jaki wpisywał się ruch reformatorski w MO, ewoluował według etapów, charakterystycznych dla wewnętrznych procesów ruchów społecznych. Składają się one z czterech elementów: powstania ruchu społecznego, jego mobilizacji, rozbudowy struktur

i zakończenia działalności. Tak jak w przypadku ruchu Solidarność, tak również ruch reformatorski w MO zaistniał w określonych historycznie warunkach. Warunki te, wytwarzały charakterystyczne napięcia strukturalne, które wpłynęły na świadomość uczestników obu ruchów i pomogły im uświadomić sobie złożoność położenia, w jakim się znaleźli.

Zakres tematyki przedmiotowej pracy doktorskiej wymogła na autorze sięgnięcie do aparatu naukowego, wchodzącego w skład kilku dyscyplin naukowych. Oprócz wiedzy z obszaru politologii, niezbędne okazało się korzystanie ze źródeł historycznych, socjologicznych czy nauk prawnych. Podjęty przez autora temat należy postrzegać w perspektywie właściwych dla politologii, szeroko pojętych badań behawioralnych (a nie *stricte* biograficznych), a więc pozwalających na wskazanie pewnych prawidłowości w zakresie postaw i zachowań politycznych. Tworzenie ruchu związkowego w komunistycznym aparacie represji, w warunkach państwa posttotalitarnego, niewątpliwie jest zachowaniem politycznym. Przeprowadzone badania pozwoliły na wnioskowanie w zakresie typowości i wyjątkowości ruchu reformatorskiego w MO w Krakowie na tle powoływania tego ruchu w MO w PRL. Opierając się na ogólnometodologicznych sposobach poznania, autor przyjął w pracy tzw. zasadę kolejności rozwiązywania zagadnień. Spośród katalogu metod badań teoretycznych zastosowano metodę analizy systemowej, behawioralną oraz metodę komparatystyczną. Uzupełnieniem powyższych będzie metoda analizy i krytyki piśmiennictwa oraz metoda historyczna, w podejściu opisowym. Jako metodę badań jakościowych zastosowano w dysertacji metodę studium przypadku stanowiącą, zdaniem autora, najbardziej adekwatne narzędzie dydaktyczne w omówieniu założonego tematu badawczego

Zaproponowano następującą strukturę pracy: w *rozdziale pierwszym*, po omówieniu kluczowych w naukach o totalitaryzmie definicji, autor poddał analizie proces przejścia od klasycznego reżimu totalitarnego do formy reżimu posttotalitarnego.

W *rozdziale drugim* autor dokonał analizy kryteriów wyodrębniania ruchów społecznych oraz ich definiowania. Omówił typologię ruchów społecznych oraz ich wewnętrzną i zewnętrzną dynamikę. Przeanalizował zjawisko ruchów społecznych i ich miejsce oraz rolę w systemach totalitarnych i posttotalitarnych.

W *rozdziale trzecim* została przeanalizowana geneza Milicji Obywatelskiej, w oparciu o wytyczone przez autora dwa graniczne okresy. Pierwszy, to lata od 1944 do 1954 roku. Druga cezura czasowa, obejmująca okres od lat 70 – tych do wprowadzenia stanu wojennego, pozwoliła pokazać różnice w funkcjonowaniu resortu, którego ewolucja wynikała ze zmian systemowych, obejmujących przejście od reżimu totalitarnego do formy posttotalitarnej.

W rozdziale czwartym autor prześledził procesy związane z kształtowaniem się ruchu związkowego w Polsce. Etapy porozumień ze stroną rządową, ich wpływ na krystalizację idei ruchów branżowych, powstanie Solidarności. Na tej kanwie zbadano historię ruchu związkowego, powstałego w strukturach Milicji Obywatelskiej. Proces ewaluacji: od ruchu reformatorskiego, będącego na początku wewnątrzpartyjnym ruchem w PZPR tzw. „ruchem struktur poziomych”, po próbę zawiązania branżowego związku zawodowego funkcjonariuszy milicji.

W rozdziale piątym omówiono formację Milicji Obywatelskiej w Krakowie w latach 1980 - 1981, ze szczególnym uwzględnieniem jej struktury, zadań, jakie przed nią stały oraz specyfiki samej grupy zawodowej.

W rozdziale szóstym autor wykorzystał strategię badawczą studium przypadku do pogłębionej analizy ruchu reformatorskiego w MO w oparciu o kontekst jego funkcjonowania. Stosując łączenie różnych technik i źródeł, wykorzystał dane pochodzące z dokumentów w postaci programów, komunikatów, sprawozdań, relacjonujących funkcjonowanie ruchu reformatorskiego oraz wywiadów narracyjnych z osobami, które w latach 1980 - 1981, były funkcjonariuszami milicji. W przeprowadzeniu tego typu badania, autor zastosował wywiady biograficzne, których znaczącą cechą jest poznanie i charakterystyka zjawisk i zachowań uczestników, jakie zaszły w czasie funkcjonowania omawianego przypadku. To, co wyróżnia technikę wymienionego wywiadu, to fakt, iż daje on szansę na głębszy wgląd w analizowaną problematykę bez narzucania rozmówcy przyjętych założeń, mogących wpłynąć na kontekst wypowiedzi.

W zakończeniu autor przedstawił opisy przypadków, pochodzących z przeprowadzanych wywiadów i dokonał analizy materiału empirycznego i teoretycznego.

